

SPANNING

AFBRAAK SOCIALE WONINGBOUW

UITGAVE VAN HET WETENSCHAPPELIJK BUREAU VAN DE SP

Verschijnt 11 keer per jaar, jaargang 15, nummer 3, maart 2013

AFBRAAK SOCIALE WONINGBOUW

Met het Woonakkoord dat half februari gesloten werd door een gelegenheidscoalitie van VVD, PvdA en haar gedoogpartners D66, ChristenUnie en SGP heeft het kabinet-Rutte II de sociale huursector in Nederland een enorme slag toegebracht. De huren dreigen voor grote groepen mensen onbetaalbaar te worden en dankzij de verhuurderheffing zullen woningbouwcorporaties nauwelijks meer kunnen investeren in nieuwbouw en renovatie. *Spanning* laat zien welke gevolgen het Woonakkoord heeft voor huurders en corporaties.

Verder in dit nummer aandacht voor het eerste Moed-debat dat eind januari door de SP werd georganiseerd, waarbij de vraag centraal stond: 'komt er oorlog in Iran?' Hans van Heijningen en Rob Molenkamp, medewerker van het Wetenschappelijk Bureau, schreven een verslag hierover.

Econoom David Hollanders stelt het ondemocratische gehalte van de Europese Centrale Bank aan de orde en pleit voor meer inspraak van burgers in beslissingen van de ECB.

SP-senator Tuur Elzinga, die tevens contactpersoon is voor de OESO namens de Eerste Kamer, betoogt dat het voor multinationals aantrekkelijke vestigingsklimaat van Nederland, veel keerzijden kent. Zo lopen arme landen veel inkomsten mis en zijn de diverse belasting- en investeringsbeschermingsverdragen ook voor Nederland zelf nadelig.

Fractievoorzitter van de SP in de Eerste Kamer Tiny Kox, doet verslag van zijn reis naar Rusland, waar hij voor de Raad van Europa sprak met diverse politieke leiders over de vaak moeizame relatie tussen Rusland en Europa.

Arjan Vliegthart analyseerde voor *Spanning* het *Van Waarde*-project van het Wetenschappelijk Bureau van de PvdA. Hij stelt dat het onderzoek, waarin sociaaldemocratische waarden als bestaanszekerheid, recht op goed werk en maatschappelijke verbanden centraal staan, veel goeds bevat, maar tegelijkertijd lijnrecht ingaat tegen de koers die momenteel door de regerende PvdA gevolgd wordt.

Historicus Robert Vonk staat in het achtste deel van de rubriek 'Parels van de Parlementaire Geschiedenis' stil bij de grondwetsherziening van 1983, waarmee belangrijke sociale grondrechten als het non-discriminatiebeginsel en het recht op bestaanszekerheid en sociale zekerheid constitutioneel werden vastgelegd.

Op de achterkant in de rubriek 'In ons straatje' gaat Ronald van Raak in op de inhuur van dure externe medewerkers door provincies en gemeenten. Hij laat zien dat hier dankzij de 'Roemernorm' veel minder aan uitgegeven wordt, maar dat de verschillen tussen provincies en de vier grote gemeenten aanzienlijk zijn.

RECTIFICATIE

Rectificatie bij het artikel 'SNS: Rutte-II schenkt de banken €4,7 miljard' van Geert Reuten in het vorige nummer van *Spanning*. 'Punt 1' moet zijn:

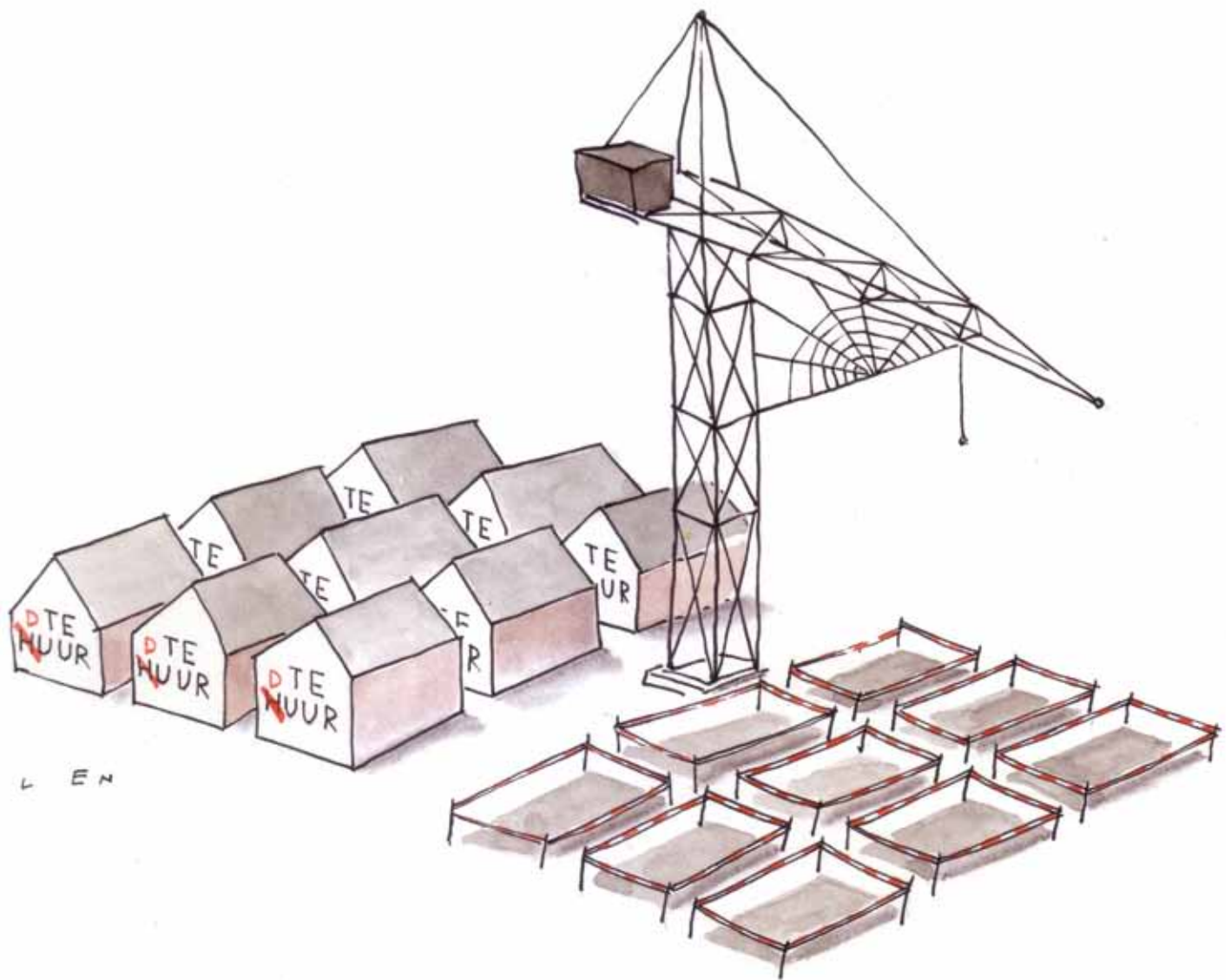
1. Natuurlijk, ook de SNS-aandeelhouders en de achtergestelde obligatiehouders zijn hun geld kwijt. Maar *zij* wisten dat zij risico liepen (obligatiehouders ontvingen jarenlang fors meer rente dan op een spaarrekening). De meeste Nederlanders wisten tot voor kort niet dat zij risico lopen doordat er banken 'zijn'.

INHOUD

3	WOONAKKOORD ZET BOTTE BIJ IN SOCIALE WONINGBOUW
6	'KOMT ER OORLOG IN IRAN?'
8	DE ECB ONDERMIJNT DE DEMOCRATIE
10	'AANTREKKELIJK' VESTIGINGSKLIMAAT RISKANT VOOR NEDERLAND
12	HET SCHUURT EN WRINGT IN DE RELATIES MET RUSLAND
16	TUSSEN VISIE EN DAAD
18	PERELS UIT DE PARLEMENTAIRE GESCHIEDENIS 8
20	'IN ONS STRAATJE'

COLOFON

Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP
Een abonnement kost 12 euro per jaar voor SP-leden en 25 euro voor niet-leden. De betaling gaat per incasso.
Abonnementenadministratie
Snouckaertlaan 70
3811 MB Amersfoort
T (088) 243 55 40
E administratie@sp.nl
Redactieadres
Snouckaertlaan 70
3811 MB Amersfoort
T (088) 243 55 35
E spanning@sp.nl
Redactie
Tijmen Lucie
Arjan Vliegthart
Tekstredactie
Daniël de Jongh
Redactieraad
Hans van Heijningen
Tiny Kox
Ronald van Raak
Basisontwerp
Thonik en BENG.biz
Vormgeving
Robert de Klerk
Antoni Gracia
Gonnie Sluijs
Foto cover
Sander van Oorspronk

WOONAKKOORD ZET BOTTE BIJL IN SOCIALE WONINGBOUW

Tekst: Tijmen Lucie

Op woensdag 13 februari bereikte een gelegenhedsc coalitie van de regeringspartijen PvdA en VVD en gedoogpartners D66, ChristenUnie en SGP overeenstemming over het woonakkoord, ook wel het 'aswoensdagakkoord' of het 'carnavalsakkoord' genoemd. De gevolgen van dit akkoord voor huurders en de bouwsector zijn rampzalig. Huurders van een sociale huurwoning met een laag of middeninkomen gaan fors meer betalen en corporaties kunnen door de verhuurderheffing van 1,7 miljard nauwelijks meer investeren in nieuwbouw en renovatie, waardoor duizenden bouwvakkers op straat zullen komen te staan.

GLUURVERHOGING

Een van de meest ingrijpende maatregelen uit het woonakkoord is de inkomensafhankelijke huurverhoging, beter bekend als de 'gluurverhoging'. Voor huurders met een inkomen tot 33.600 euro gaat de huur per 1 juli met 1,5 procent omhoog (bovenop 2,5 procent inflatie). Vooral mensen met een inkomen dat net boven de huurtoeslaggrens valt gaan de pijn voelen.

Huurders met een inkomen tussen de 33.600 en 43.000 euro worden weliswaar iets minder belast dan in het regeerakkoord, maar krijgen evengoed te maken met een verhoging van 2 procent (bovenop inflatie). Huurders met een inkomen boven de 43.000 euro betalen per 1 juli 4

procent (bovenop inflatie) meer huur dan zij nu doen. Positief punt is dat de huurprijzen voor deze inkomensgroep, anders dan in het regeerakkoord, wel gemaximeerd worden.

Deze gluurverhoging is vooral gemotiveerd met het argument om iets te doen aan het 'scheefwonen'. Volgens minister Blok en de fracties van VVD, PvdA, D66 en nu dus ook ChristenUnie en SGP, is dit immers een enorm probleem. Zij vinden dat te veel mensen met hoge inkomens in sociale huurwoningen wonen.

Maar cynisch genoeg worden zelfs voor de huishoudens met de laagste inkomens de huren extra verhoogd, met 1,5 procent bovenop de inflatie. Een flink deel van deze huurders krijgt geen huurtoeslag. Voor een eenpersoons-huishouden van iemand jonger dan 65 is de inkomensgrens in 2013 21.025 euro. Voor een alleenstaande van boven de 65 is de grens 21.100 euro. Verdien je dus als alleenstaande 21.500 euro bruto per jaar dan kom je niet in aanmerking voor huurtoeslag maar krijg je per 1 juli aanstaande wel met een huurverhoging van 1,5 procent bovenop de inflatie te maken. Betaal je 450 euro huur dan betekent dat jaar op jaar een koopkrachtverlies van 0,5 procent. De 65-plusser, die met zijn of haar inkomen net boven de huurtoeslag-grens valt en in een aangepaste woning van 600 euro per maand woont, gaat er jaar op jaar 0,7 procent in koopkracht op achteruit. In totaal zijn dat meer dan 500.000 huurders die minder verdienen dan 33.600 euro, geen huurtoeslag krijgen, maar wel geconfronteerd worden met een huurverhoging van 1,5 procent + inflatie. Zijn dit nu de scheefwoners die minister Blok en de zijnen op het oog hebben? Wat de minister überhaupt verstaat onder scheefwoners is onduidelijk, want tot vier keer toe kon hij op vragen van de SP-fractie hierover geen antwoord geven.

ADMINISTRatieve KOSTEN

Invoering van de gluurverhoging zal grote financiële consequenties hebben voor de corporaties en de overheid. Het is duidelijk dat corporaties met zeer hoge administratieve lasten worden opgezadeld. Ze moeten voor 1,6 miljoen adressen een inkomensindicatie aanvragen en ze moeten vervolgens de huurverhoging differentiëren op basis van het inkomen voor ongeveer een half miljoen huurders. Stel nu dat deze acties 10 euro per adres kosten, dan zullen corporaties structureel 16 miljoen euro aan administratieve kosten erbij krijgen. En daarmee ben je er nog niet, want de Belastingdienst kan voor 5 procent van de 1,6 miljoen huishoudens geen inkomensindicatie afgeven, omdat het belastbaar inkomen van een of meer bewoners niet bekend is. In dat geval moeten de corporaties zelf achter de gegevens van deze 80.000 huishoudens aan, wat een stuk duurder is. Ook zullen er heel veel geschillen ontstaan die worden voorgelegd aan de Huurcommissie. Volgens een ingewijde zal het aantal bezwaarschriften over de hoogte van het inkomen op zo'n 10.000 uit kunnen komen. Dat betekent een extra kostenpost van nog eens 10 miljoen euro. Al met al zullen de administratieve lasten van de corporaties met minimaal 50 miljoen toenemen. De inkomensafhankelijke huurverhoging gaat ook de overheid structureel tientallen miljoenen kosten. Zo zal de Belasting-

WAT ANDEREN ZEGGEN OVER HET WOONAKKOORD

Woonbond: 'Nog steeds nauwelijks ruimte voor investeringen'

De Woonbond vindt zowel de huurverhogingen als de verhuurderheffing nog steeds veel te hoog, maar stelt vast dat de scherpe randjes van de maatregelen zijn afgehaald. Woonbond-directeur Ronald Paping: 'De huurders worden nog steeds geconfronteerd met forse huurverhogingen en de verhuurderheffing is amper verlaagd. Daarmee is er nog steeds nauwelijks ruimte voor investeringen.'

NVB: 'Nieuwbouw schiet er niets mee op'

De nieuwbouw, het deel van de bouw waar de problemen veruit het grootste zijn en de werkgelegenheid het meeste te lijden heeft, schiet met het woningmarktakkoord weinig op. Dat schrijft NVB Vereniging voor ontwikkelaars & bouwondernemers. 'De BTW-verlaging van 21 naar 6 procent geldt alleen voor de verbouwsector. En samen met de eerder al verlaagde overdrachtsbelasting drukt de bestaande markt daarmee de nieuwbouw nog meer in het nauw.' De NVB betwijfelt dat woningcorporaties nu meer in nieuwbouw gaan investeren.

Aedes: 'Geen stimulans investeringen'

Uit voorlopige berekeningen van Aedes, de koepelorganisatie van woningcorporaties, blijkt dat corporaties er financieel op achteruit gaan. De verlaging van de heffing weegt niet op tegen het verlies aan extra huurinkomsten. Voorzitter Marc Calon: 'Daarmee maakt dit akkoord het dus voor woningcorporaties niet makkelijker om nieuwe huurwoningen te blijven bouwen en renoveren. Terwijl het toch de bedoeling was om hun investeringscapaciteit op peil te houden. Als wij blijven bouwen profiteren ook bouwsector, werkgelegenheid, economie en staatskas. Lagere BTW en een energiefonds zal best wat helpen, maar ik moet nog zien hoeveel zoden dat aan de dijk gaat zetten.'

Peter Boelhouwer: 'Het glas is half vol'

Hoogleraar Housing Systems aan de TU Delft Peter Boelhouwer vindt het woonakkoord voor huurders met een bescheiden middeninkomen positief. 'Die worden nu niet langer uit hun huurwoning gerookt.' Maar een huurverhoging van maximaal 6,5 procent blijft nog altijd stevig, aldus Boelhouwer. Voor corporaties is de opbrengst mager, constateert de hoogleraar. 'Zij worden nog steeds fors aangeslagen.' Hij verwacht daarom dat het aantal door corporaties te bouwen woningen de komende jaren flink minder zal worden. Alles overziend concludeert Boelhouwer dat het glas half vol is en dat zowel maatvoering als timing beter kunnen.

dienst door de inkomensstoets voor 1,6 miljoen huishoudens veel meer bezwaren ontvangen van huishoudens die verkeerd zijn aangeslagen en maakt de Huurcommissie veel meer kosten.

VRAAGUITVAL

Een bijkomend probleem waar de minister al dan niet bewust aan voorbijgegaan is, is dat stijging van de huurprijzen onherroepelijk leidt tot vraaguitval. Het rapport 'De vraag naar woondiensten en de betaalbaar-

heid van de huursector' van onderzoeksinstelling Amsterdam school of Real Estate (ASRE), dat mede gefinancierd is door het ministerie van Binnenlandse Zaken, concludeert dat markthuren tot vraaguitval leiden. Volgens minister Blok en het Centraal Planbureau zal de vraag naar huurwoningen stijgen als de huren omhoog gaan. Volgens ASRE, dat scherpe kritiek levert op het woningmarktmodel dat het CPB hanteert, gaat deze redenering alleen op voor huurders met de hoogste inkomens, omdat er voor deze groep inderdaad meer dure huurwoningen beschikbaar komen. Voor mensen met een midden- of lager inkomen zal de vraag echter omlaag gaan. Per saldo neemt de vraag naar huurwoningen in het markthuurmodel met 1,9 tot 9,4 procent af. Als je in oenschouw neemt dat de nieuwbouw jaarlijks maar 0,7 procent aan de voorraad toevoegt, dan is de vraaguitval erg groot. Verruiming van de huurtoeslag kan volgens ASRE het effect van markthuren verzachten, maar nooit helemaal wegnemen. Per saldo verdubbelt het aandeel huishoudens dat meer dan 30 procent van het netto inkomen aan woonlasten kwijt is tot 22 procent, als alle huren gelijk zijn aan de markthuurlast en de huurtoeslag tegelijkertijd sterk verbeterd is ten opzichte van de huidige situatie.

VERHUURDERHEFFING

In het woonakkoord is de verhuurderheffing weliswaar verlaagd van 2,1 naar 1,7 miljard, maar de consequenties voor corporaties, huurders en bouwvallers zullen gelijk zijn. Volgens de doorrekening van onderzoeksbureau Ortec Finance leverde de heffing van 2,1 miljard per jaar het volgende beeld op voor de nabije toekomst van corporaties:

- Huurverhoging tot het wettelijk maximum voor alle vrijkomende woningen.
- Extra inkomensafhankelijke huurverhogingen tot 6,5 procent/jaar voor de zittende huurders.
- Het schrappen van alle investeringen in nieuwbouw en renovatie.
- Een snel verslechterende financiële situatie, waardoor steeds meer corporaties een beroep moeten doen op de solidariteit van hun collega's, om te voorkomen dat ze failliet gaan.

Andere analyses van het Centraal Fonds Volkshuisvesting (CFV) en het Waarborgfonds Sociale Woningbouw (WSW) bevestigden dit beeld. De verlaging van de verhuurderheffing naar 1,7 miljard zal de essentie van deze conclusies niet veranderen. Een belangrijk argument waarmee dit wetsvoorstel is gemotiveerd, is dat de verhuurderheffing de lege staatskas moet vullen. Wat echter niet op papier staat is wat het wetsvoorstel de overheid gaat kosten. Voor iedere huurder die zijn woning koopt is de staat jaarlijks 1.300 euro extra kwijt. Want ook al gaan de huren fors omhoog, de hypotheekrente wordt grotendeels ongemoeid gelaten. Dat heeft minister Blok per abuis zelf toegegeven. Stel dus dat 100.000 huurders, ongeveer 12,5 procent van de huurders die volgens minister Blok scheefwonen, hun huurwoning zouden kopen, dan is er al sprake van een extra structurele kostenpost van 130 miljoen euro die je moet aftrekken van de opbrengst van de verhuurderheffing.

BELANGRIJKSTE MAATREGELEN UIT HET WOONAKKOORD

- De verhuurderheffing voor woningcorporaties wordt niet 2,1 miljard, maar 1,7 miljard.
- De jaarlijkse huurverhoging voor huishoudinkomens tot 33.600 euro wordt 1,5 procent boven inflatie. Voor huishoudinkomens tot 43.000 euro geldt een huurverhoging van 2 procent boven inflatie (was 2,5 procent) en voor huishoudinkomens boven 43.000 euro een huurverhoging van 4 procent boven inflatie (was 6,5 procent).
- Ook voor inkomens boven de 43.000 euro gaat een maximale huur gelden, anders dan het regeerakkoord voorschreef.
- Wie in inkomen daalt, kan ook weer in huur zakken (SP-wijzigingsvoorstel);
- De maximale huurhoogte wordt niet gekoppeld aan 4,5 procent van de WOZ-waarde (marktwaarde). Vooralsnog blijft het woningwaarderingssysteem (WWS) van kracht. Minister Blok komt voor Prinsjesdag 2013 met een voorstel voor een puntenstelsel dat uitgaat van een combinatie van WOZ en WWS.
- BTW op manuren voor renovatie en verbouwing gaat per 1 maart 2013 één jaar lang omlaag van 21 naar 6 procent.
- Er wordt eenmalig een extra bijdrage van 30 miljoen euro gestort in het fonds voor de starterslening. Dat is een goedkope lening voor starters op de koopmarkt. Positief, maar uiterst beperkt.
- Er wordt een nieuwe hypotheekconstructie toegestaan, waarbij je als koper weliswaar lagere aanvangslasten hebt, maar in latere jaren veel meer gaat betalen voor je hypotheek.

CONCLUSIE

Wat opvalt als je het woonakkoord analyseert, is dat huurders ten opzichte van kopers onevenredig hard in hun portemonnee getroffen worden, terwijl ze gemiddeld de helft verdienen van de eigenwoningbezitters. Huurders zijn al vaak een kwart of meer van hun inkomen kwijt aan huur (de huurquote) en dit aandeel zal door de kabinetsplannen alleen maar toenemen. Kopers daarentegen, zeker degenen die vóór 2005 een woning gekocht hebben, zijn een aanzienlijk lager deel van hun inkomen kwijt aan hun hypotheek (16 procent volgens de laatst bekende cijfers van het CBS) en blijven profiteren van subsidie van de overheid. Corporaties zullen door de verhuurderheffing niet meer investeren in nieuwbouw en renovatie en moeten noodgedwongen een groot deel van hun woningbestand verkopen om niet over de kop te gaan. Nu al verliezen wekelijks vijftig bouwvallers hun baan en dat zullen er steeds meer worden. Op den duur zal het voor mensen met een modaal of lager inkomen onmogelijk worden om nog voor een betaalbare sociale huurwoning in aanmerking te komen. Dat mag je ronduit schandalig noemen.

MEER WETEN?

- weblog Paulus Jansen: paulusjansen.sp.nl
- reacties op het Woonakkoord: www.aedes.nl

‘KOMT ER OORLOG IN IRAN?’

Tekst: Hans van Heijningen en Rob Molenkamp Foto: Diederik Olders

Eind januari vond er in De Moed, het partijbureau van de SP, een debat plaats over de vraag of de VS en hun bondgenoten aansturen op een oorlog met Iran. Iets meer dan honderd mensen waren daarbij aanwezig, onder wie tientallen in Nederland woonachtige Iraniërs. Een vooraanstaand politicoloog, een militair specialist en een hoge ambtenaar van Buitenlandse Zaken gaven een inleiding op het thema. Aan het daarop volgende debat namen een vertegenwoordiger van de Iraanse jeugdbeweging, een Iraanse kernfysicus uit Groningen en SP-Tweede Kamerlid Harry van Bommel deel. Arjan Vliegenthart, directeur van het Wetenschappelijk Bureau van de SP, zat de bijeenkomst voor.

Amersfoort, 25 januari 2013. Panel van deskundigen gaat o.l.v. Arjan Vliegenthart met het publiek in discussie over de centrale vraag: ‘Komt er oorlog in Iran?’

Kees van der Pijl, emeritus hoogleraar Internationale Betrekkingen in Sussex: ‘Onlangs heeft Nederland, op verzoek van de NAVO, Patriot-raketten in Turkije gestationeerd. Dat is twee keer eerder gebeurd: in 1992, toen Bush senior Irak aanviel naar aanleiding van de Iraakse aanval op Koeweit, en in 2004 toen Bush junior Irak de oorlog verklaarde en bezette. In het Kamerdebat in januari over de stationering van de Patriots in Turkije zei een vertegenwoordiger van GroenLinks dat het om defensieve wapens ging. De PvdA ging nog een stap verder, door te stellen dat het goed is om een grens te trekken en duidelijk te maken dat er met de NAVO niet te spotten valt. Ik ben bang dat de Patriots onderdeel zijn van een op handen zijnde aanval op Iran. Niet de olie als zodanig maar de door Bush senior gepropageerde Nieuwe Wereldorde vormt de kern van het probleem: de in het Westen diep gewortelde gedachte dat alleen ons soort maatschappij deugt. Een mogelijk conflict met Iran kan trouwens niet los worden gezien van de oplopende spanningen tussen de

VS enerzijds en China en Rusland anderzijds.’

Kees Homan, onderzoeker voor het instituut Clingendael, hield zijn betoog aan de hand van zijn powerpoint-presentatie *To bomb or not to bomb*: ‘Volgens het internationaal recht hebben landen het recht om nucleaire energie te produceren onder toezicht van het Internationaal Atoomagentschap (IAEA). Op dit moment zijn er geen harde bewijzen dat Iran voornemens is kernwapens te produceren. Israël daarentegen heeft wel kernwapens: het land beschikt over zo’n tachtig kernkoppen, al zijn er ook bronnen die uitgaan van tweehonderd nucleaire wapens. De motieven die Iran aanvoert om kernenergie te produceren zijn het verzet tegen de nucleaire apartheid waaronder het land gebukt gaat, de eindigheid van olie en gas en de noodzaak alternatieven te ontwikke-

len, het gebruik van kernenergie voor medische doeleinden en prestige van het land in de regio. Iran geeft geen gehoor aan de resoluties van de VN-Veiligheidsraad om geen zwaar water te produceren en geen uranium te verrijken. Uit het IAEA-rapport van oktober 2011 blijkt dat Iran via militaire connecties probeert apparatuur en middelen te vergaren en op geheime locaties pogingen doet om nucleair materiaal te produceren. Ook schrijft het rapport dat Iran documentatie verzamelt om een kernwapen te produceren en ontwerpen maakt voor de productie van een kernwapen. Volgens het internationaal recht mogen landen elkaar militair niet aanvallen, tenzij er sprake is van een bedreiging van de internationale vrede (art. 42) of uit zelfverdediging (art. 51). Israël heeft voldoende wapens en vliegtuigen om een uitgebreide aanval uit te voeren tegen Iran. De belang-

rijkste doelen zullen dan nucleaire installaties zijn en plaatsen waar zwaar water wordt geproduceerd. De luchtverdediging van Iran stelt niet veel voor, omdat de wapens die het land in kan zetten ruim dertig jaar oud zijn. Als reactie zal Iran proberen de Straat van Hormuz te sluiten zodat grote delen van de wereld zonder olie komen te zitten en zullen Hamas en Hezbollah Israël met raketten bestoken.

Een mogelijke aanval van Israël op Iran zal de verhoudingen in het Midden-Oosten sterk polariseren en het gevaar van proliferatie van kernwapens zal toenemen; landen als Egypte, Saoedi-Arabië en Turkije zullen in dat geval alles op alles zetten om niet achter te blijven.'

Gilles Plug, directeur Midden-Oosten en Noord-Afrika van het ministerie van Buitenlandse Zaken: 'Iran is te typeren als een zelfbewust maar heel achterdochtig land. Nederland heeft een ambassade in Iran en Iran ook in Nederland. Nederland stelt in zijn contact met Iran drie zaken centraal: het nucleaire programma, de invloed van Iran in de regio en de mensenrechten. De invloed van Nederland is echter beperkt. Wij volgen een tweesporenbeleid, van enerzijds sancties en daarnaast dialoog. De sancties hebben tot doel Iran te dwingen om aan de onderhandelings-tafel plaats te nemen, maar ze hebben onmiskenbaar ook gevolgen voor de bevolking. De sancties werken wel. Zo is de olie-export van Iran gehalveerd. De Nederlandse regering is zeer kritisch over de inmenging van Iran in de regio. Iran steunt Assad, Hezbollah en Hamas. Tegelijkertijd voelt Iran zich ook bedreigd door de Arabische Lente, die als gevolg heeft dat er in meerdere landen soennitische fundamentalistische groeperingen aan de macht komen. De situatie op het gebied van de mensenrechten in Iran is deplorabel. Het aantal doodstraffen ligt hoog, net als het aantal gewetensgevangenen. Nederland zet zich in voor mediavrijheid en internetvrijheid door bloggers en activisten te trainen. Doordat we een ambassade in Teheran hebben, kunnen we invloed uit blijven oefenen. De – tijdelijke – vrijlating van de mensenrechtenactiviste Nasrin Sotoudeh laat dat zien. Moeilijk in te

schatten, maar wel van groot belang, is de opstelling van de bevolking. Is die al dan niet in staat om te komen tot een *regime change*?'

Pejman Salim, bestuurslid van *Iranian Progressive Youth*: 'Oorlog of geen oorlog is geen toereikende vraag. De Iraanse bevolking heeft geen stem in dit verhaal, terwijl zij het meest te lijden heeft onder de sancties – ook al beweert iedereen dat dit niet de bedoeling is. Daarbij is het zuur dat de Nederlandse ambassade weigert om visa te verstrekken aan mensenrechtenactivisten die Nederland willen bezoeken. We moeten streven naar een duurzame oplossing. Waar mogelijk moet het Iraanse volk gesteund worden in zijn roep om democratisering.'

Nasser Kalantar, hoogleraar Natuurkunde aan de Rijksuniversiteit Groningen: 'Om een antwoord te krijgen op de vraag of er oorlog komt in Iran heb ik diverse experts geraadpleegd, maar zij konden geen helder antwoord geven. Uiteindelijk heb ik mijn moeder maar gebeld. Die antwoordde: 'De oorlog is al begonnen. De medicijnen zijn een factor vijf duurder geworden.' Als ik geld naar haar wil overmaken, word ik door mijn eigen bank, de ING, gewaarschuwd dat ik daarvoor kan worden gearresteerd. Gewoon hier in Nederland. Sancties hebben altijd een dubbel effect. Zowel degenen die de sancties opleggen als degenen die erdoor getroffen worden, gebruiken ze om hun doelen te bereiken. In de praktijk spelen ze vooral die krachten in de kaart die de confrontatie zoeken.'

SP-Tweede Kamerlid Harry van Bommel: 'Oorlog met Iran is om vele redenen een slechte zaak. Oorlog zal het atoomprogramma slechts vertragen en zal Iran er alleen maar van overtuigen dat het in zijn recht staat in zijn streven naar kernwapens. Ik zie veel overeenkomsten met de eerdere ontwikkelingen in Irak. Ook daar had de bevolking jarenlang te lijden onder wurgsancties. Nu ondergaat Iran een zelfde behandeling waardoor het volk, in het nauw gedreven, zich juist achter de leiders schaart in plaats van zich van hen afkeert. De regering voelt zich door de sancties helemaal niet

gestimuleerd om zich meer om de mensenrechten te bekommeren. Sterker nog: de laatste tijd zien we openbare executies om kleine vergrijpen. Gilles Plug stelt dat de sancties werken, maar ik denk dat ze pas werken als ze het beoogde doel dichterbij brengen.'

Kees van der Pijl: 'Wereldwijd heeft Amerika een netwerk van militaire bases. Waar ik op hoop is dat Obama, nu in zijn tweede termijn, een politiek van militaire ontspanning in gang gaat zetten. Er wordt weliswaar op gewezen dat de VS zich financieel gezien geen nieuwe militaire avonturen kunnen veroorloven, maar het is nog maar de vraag of Obama de 'haviken' in de greep krijgt. Brzezinski, adviseur van John Kerry en mentor van het Witte Huis op gebied van buitenlands beleid, waarschuwt voor het gevaar om Iran, China en Rusland op een hoop te drijven. En dat is precies wat er op dit moment gebeurt. In zijn boek *The grand chessboard* beschrijft hij dat een oorlog mogelijk is door een onbeduidend incident dat de publieke opinie zal doen kantelen.'

Van Bommel: 'In het geval van Iran is het belangrijk dat we de kwestie van de mensenrechten niet vermengen met het vraagstuk van het atoomprogramma. In de Tweede Kamer heb ik meerdere keren te horen gekregen dat er dankzij de bombardementen meer meisjes naar school gaan. Wanneer ik mij tegen oorlogshandelingen verzet, ben ik dus mede verantwoordelijk voor het feit dat meisjes verstoken blijven van onderwijs. Dit is natuurlijk een drogreden.

Ik sluit deze bijeenkomst af met het maken van een opmerking over de roos die ik in mijn hand heb. Het is een roos in het kader van *4 Weeks for Freedom*, een actie van Amnesty International die maakt dat twee iconen op het gebied van mensenrechten veel aandacht krijgen. Uit Iran is dat Nasrin Sotoudeh. Zij staat symbool voor het protest tegen de vele mensenrechtenschendingen in Iran. Het zou mooi zijn als zij door de internationale druk van Amnesty niet langer van haar vrijheid wordt beroofd.'

DE ECB ONDERMIJNT DE DEMOCRATIE

Tekst: David Hollanders Foto: Adam Baker / flickr.com

Momenteel gaat veel aandacht uit naar het democratische gehalte – of het gebrek daar aan – van de Europese Unie. De ondemocratische positie van de Europese Centrale Bank (ECB) blijft daarbij buiten beeld. Onterecht, want het democratische gehalte van de ECB is zorgwekkend laag.

De noodzaak tot een referendum over soevereiniteitsoverdracht van Nederland aan de EU blijkt nergens beter uit dan uit de positie van de ECB. De ECB eigent zich steeds meer soevereiniteit van lidstaten toe. Ongeacht hoe het ECB-beleid te waarderen, ondermijnt dit de democratie. Dit wringt temeer daar de ECB niet alleen gaat over de rente, maar ook en vooral over de geldhoeveelheid (zogenaamde balansverlengingen). En zoals Rothschild reeds zei: 'Geef mij het recht om het geld van een land te creëren en controleren, dan maakt het mij niet uit wie de wetten maakt.'

De ECB heeft als doelstelling de inflatie in de buurt van, maar onder de 2 procent te houden. Men kan deze taakstelling misplaatst, want eenzijdig, vinden (de FED heeft ook economische groei als doel), maar daartoe is besloten bij het Verdrag van Maastricht. Opdat de ECB deze taak goed uitoefenen kan, is zij in grote mate onafhankelijk. Zij wordt niet gekozen en heeft grote beleidsvrijheid.

Deze onafhankelijkheid werkt alleen dan, als de ECB zich houdt aan voornoemd mandaat – nogmaals: wat men daar ook van mag vinden. De ECB doet dat niet. Ter toelichting het volgende.

De ECB heeft twee instrumenten bij het monetaire beleid. Ten eerste, het bepalen van de rente waartegen banken bij de ECB lenen. Ten tweede, het bepalen van de kredietlimieten van banken, alsook de onderpandeisen waartegen geleend wordt bij de ECB. Langs deze twee kanalen kan zij de inflatie sturen. Tot slot is de ECB de *Lender of Last Resort* (LOLR) voor banken die wel gezond zijn – naar oordeel van de ECB en nationale toezichthouders – maar niet liquide. De ECB mag dus aan private banken lenen, *op voorwaarde dat deze gezond zijn.*

Het is de ECB daarentegen niet toegestaan te lenen aan landen, *ook al zijn zij gezond* (zoals Spanje en wellicht Italië, die in beginsel solvabel zijn). Dit zou (ongeoorloofde) monetaire financiering zijn. Terzijde, in de VS, Japan en het Verenigd Koninkrijk lenen centrale banken wel aan de overheid ('kwantitatieve verruiming'). Dit onderscheid tussen publiek en privaat is uit macro-economisch oogpunt discutabel, maar maakt overigens wel uit. Private partijen hoeven – indien zij gezond zijn – namelijk niet te bezuinigen en kunnen met ECB-geld bonussen uitkeren. Landen zoals Spanje moeten wel bezuinigen. Dat volgt er niet uit, maar is conform democratisch gelegitimeerde verdragen, waar ook het Nederlandse kabinet om zijn moverende

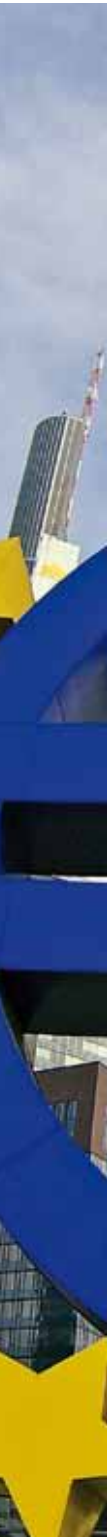
redenen de handtekening onder gezet heeft.

Tot zover wat de ECB behoort te doen en tot 2008 ook deed. In 2008 werd alles anders, slechter en met het oprekken en overtreden van mandaten vooral: ondemocratisch. Ten eerste heeft de ECB de kredietlimiet voor banken verruimd (begin 2012 met 1000 miljard, de *Long-Term Refinance Operations*, of LTRO). Banken kunnen zo tegen 1 procent lenen van de ECB (een overheidsinstantie) en dit vervolgens doorlenen aan overheden tegen rentes tot 7 procent onder garantie van het ESM, dat gegarandeerd wordt door (andere) overheden. Een bizarre figuur, direct ten nadele van de belastingbetaler. Maar dat is nog niet eens de hoofdzaak. Naar zeggen van de ECB is dit een vorm van liquiditeitssteun aan gezonde banken. Volgens de ECB was SNS ook tot vlak voor het quasi-faillissement kerngezond. SNS kwam in oktober jl. door een Europese stress-test. Die stress-testen zijn dus een farce. De ECB verschafft belastinggeld aan insolvable (onvermogene) banken zoals SNS (die daar bonussen van uitkeren). Hier kan men voor of tegen zijn, maar het is niet aan de ECB om dit te beslissen.

Ten tweede heeft de ECB obligaties van de PIIGS-landen (Portugal, Ierland, Italië, Griekenland en Spanje) opgekocht op de tweedehandsmarkt (*Outright Monetary Transactions*, of OMT), oftewel, publieke schuld overgenomen van private banken. De ECB doet dit de facto boven de marktprijs. Private risico's zijn daarmee niet verkleind, maar zijn verplaatst naar het publieke domein. Anders gesteld, via de band van de ECB staan Europese belastingbetalers de facto garant voor PIIGS-landen, hetwelk een de facto bestaan van euro-obligaties impliceert. Daar kan men voor of tegen zijn, maar het is niet aan de ECB dit te beslissen.

Naar critici als Bundesbankpresident Wiessman en voormalig ECB-directielid Stark stellen, is de ECB met leningen aan private banken (banken lenen dit als gezegd door aan de PIIGS-landen) de facto begonnen met monetaire financiering van publieke schuld, waartoe het nadrukkelijk niet bevoegd is. Dat is een verdedigbaar standpunt. Evenwel van veel groter belang is dat de ECB stelselmatig en grootscheeps begonnen is om met belastinggeld failliete banken te redden. Nogmaals: daar kan men voor zijn – en sommige mensen, met name bankiers en economen die bij banken werken, zijn hier ook voor – maar dit moet democratisch gelegitimeerd worden. De kwestie is: dat gebeurt niet.

Tot slot is de ECB lid van de 'trojka' (Europese Commissie, IMF en ECB) die eisen stelt aan zwakke landen die lenen van het Europees Stabiliteitsmechanisme (ESM). Dat er eisen gesteld worden wringt niet (hoewel er amper eisen gesteld worden aan banken). Wat echter wel schuurt is het gebrek aan democratische controle bij de beslissing *welke* eisen opgelegd worden aan soevereine staten. De trojka legt

een opvallende voorliefde aan de dag voor privatiseringen (bijvoorbeeld van het waternet, waar de begeleidende zakenbanken van profiteren), verlaging van pensioenen en flexibilisering van de arbeidsmarkt. De vermogensbelasting, het verlagen van loonkosten van banken, het insluiten van obligatiehouders bij bankreddiegingen, het aanpakken van belastingontduiking door multinationals, de ECB vindt dat allemaal maar niets. Dit soort zaken zou de economie schaden. Behalve dat dit laatste discutabel is, valt het nu net niet onder het mandaat van de ECB. De ECB heeft zich niet te richten op de reële economie en heeft daar ook nooit naar omgekeken. De ECB bekommert zich alleen om de

OPROEP TOT REFERENDUM OVER OVERDRACHT BEVOEGDHEDEN AAN BRUSSEL

David Hollanders (1978) is betrokken bij het Burgerforum EU. Dit burgerinitiatief wil dat de sluipende overdracht van bevoegdheden aan de EU stopt en dat er bij een eventuele overdracht van nieuwe bevoegdheden een referendum wordt gehouden. De Nederlandse bevolking dient zich daarover uit te kunnen spreken en het moet afgelopen zijn met de achterkamertjespolitiek. Het Burgerforum EU is een initiatief van onder meer hoogleraar financiële geografie Ewald Engelen, hoogleraar culturele economie Arjo Klamer en columnist Thierry Baudet. Prominente SP'ers als Emile Roemer, Harry van Bommel, Hans van Heijningen en Arnold Merkies hebben hun steun uitgesproken voor dit initiatief. Voor informatie en steunbetuigingen: www.burgerforum-eu.nl

economie als het banken uitkomt.

Dit alles zou nog tot daaraan toe zijn als de ermee gemoede bijdragen weinig substantieel waren, maar niets is minder waar. Via de ECB heeft de Nederlandse belastingbetaler naar schatting van Hollanders en Verbon (2012) een blootstelling van 58.1 miljard euro (9.6 procent van het bruto binnenlands product).

Samenvattend, de ECB geeft geld uit van de belastingbetaler. De ECB is daarmee een quasi-fiscale instelling geworden en is niet langer (alleen maar) de monetaire instelling die slechts de inflatie beteugelt. Bij uitoefening van deze quasi-fiscale rol, waarin niet voorzien is in het Verdrag van Maastricht, legt het geen verantwoording af aan de kiezer (de ECB wordt niet gekozen) noch op een geloofwaardige manier aan een centrale Europese democratisch gelegitimeerde instantie. Zo'n instantie is er namelijk niet. De ECB opereert daarmee in een politiek vacuüm. Tot dusverre heeft dat zeer negatief uitgepakt voor belastingbetalers en zeer gunstig voor banken. De ECB vereenzelvigd zich – bewust of niet – met banken in plaats van met burgers. Hoe dit democratische Europese gat te stoppen? In beginsel zijn er twee manieren. Dit kan opgelost worden door ofwel een centrale, democratisch gelegitimeerde instantie in het leven te roepen. Dat moet zijn een Europese minister van Financiën, met een Europees ministerie van Financiën, opererend in een Europees kabinet, gecontroleerd door een Europees parlement. Het is of dat ofwel opheffing van de euro.

Dat is nogal een dilemma. Een dilemma dat raakt aan de kern van een staat, namelijk budgetrecht en de eigen valuta. Wie moet over dit dilemma beslissen? Wie gelooft in directe democratie, zal menen dat dit aan burgers voorgelegd dient te worden in een referendum. Wie daar niet in gelooft, zal duidelijk moeten maken hoe dit dan te beslissen, waarbij doormodderen de huidige ondemocratische positie van de ECB in stand houdt.

Bronnen:

Hollanders, D.A. en H.A.A. Verbon (2012), De risico's en kosten voor de belastingbetaler in de krediet- en schuldencrisis (beleggingen, leningen en garanties), Tijdschrift voor Openbare Financiën, 44(2), pp. 96-102.

'AANTREKkelijk' VESTIGINGSKLIMAAT RISKANT VOOR NEDERLAND

Tekst: Tuur Elzinga Foto: David van Dam / Hollandse Hoogte

'Nederland is geen belastingparadijs', maar Nederland heeft wel een heel aantrekkelijk belastingklimaat, volgens staatssecretaris Weekers. En daarmee gaat hij trots de boer op om nieuwe investeerders te verleiden zich in Nederland te 'vestigen'. Hij heeft daarbij niet alleen een concurrerende belastingstructuur (met wat aardige trucjes) en een zeer uitgebreid netwerk aan belastingverdragen (tegen 'dubbele' belastingheffing), maar ook een groot netwerk van investeringsbeschermingsverdragen (IBO's) in de aanbieding. Deze verdragen, zowel belastingverdragen als IBO's, zijn echter schadelijk en riskant. Ook voor Nederland.

Volgens sommigen is Nederland nog erger dan een belastingparadijs. In de vorige Spanning omschreef David Hollanders¹ Nederland als 'een fiscale SM-kelder waar multinationals en bankiers de belastingbetaler uitwonen met incompetent politici als gewillige pooiers.' (En bedankt. Niet alle politici steunen deze praktijken, David)

Het klopt dat veel multinationals mede dankzij de Nederland-route wereldwijd miljarden aan belasting ontwijken en dat overheden en gewone belastingbetalers daar wereldwijd het slachtoffer van zijn. Maar kennelijk denkt ons Ministerie van Financiën er toch aan over te houden. Anders was deze strategie al lang verlaten.

Nederland doet er alles aan om investeringen naar Nederland te halen en een goed vestigingsbeleid te bieden voor hoofdkantoren van multinationals – zelfs al bestaan die steeds vaker uit niet veel meer dan een stuk papier, wat aan de Zuidas werkende bestuursleden en een postadres. Om die reden participeerde de Nederlandse overheid in het Holland Financial Center, dat is gericht op het versterken van de

positie van Nederland als financieel centrum.² Maar ook de Kamer van Koophandel, het NFIA – een speciale afdeling van BuZa – en onze welbekende handelsmissies dienen dat doel. Weekers neemt zelfs een gespecialiseerde belastingexpert mee naar Japan om de kenmerken van ons aantrekkelijke belastingregime uit te venten.³

Nederland kent tal van gespecialiseerde kantoren van fiscalisten en juristen die grote bedrijven helpen optimaal van ons aantrekkelijke klimaat te profiteren. En om hun klandizie uit te breiden wijzen ook zij potentiële buitenlandse investeerders graag op de voordelen van ons vestigingsbeleid. Daarbij verwijzen ze niet alleen naar onze belastingverdragen, maar ook naar onze investeringsbeschermingsovereenkomsten. Beide soorten verdragen zijn echter kortzichtig en riskant.

Ons belastingklimaat mag aantrekkelijk zijn voor grote multinationals, maar het is guur voor andere landen en vooral voor armere landen, die veel inkomsten mislopen. Steeds meer andere landen klagen dan ook over ons regime. Gewoon de kift, volgens Weekers. Maar ondertussen worden wel steeds meer verdragen herzien om meer anti-misbruikclausules in te bouwen. En onlangs heeft Mongolië zelfs het belastingverdrag met Nederland helemaal opgezegd. Het zou niet mogen verbazen als meer landen volgen.

Onze belastingverdragen zijn ook nog eens kortzichtig. En niet alleen vanwege reputatieschade doordat Nederland steeds vaker in het rijtje landen met dubieuze belastingpraktijken wordt genoemd. Door dit soort belastingconcurrentie wordt de belastinggrondslag steeds verder ondermijnd, en daar heeft Nederland zelf ook last van. In 1980 was het tarief voor vennootschapsbelasting nog 48%, ongeveer het toenmalig EU-gemiddelde. Nu ligt het EU-gemiddel-

de iets onder de 25% (in Nederland gemiddeld zelfs nog iets lager). Het statutair tarief is dus ongeveer gehalveerd, terwijl we weten dat het feitelijke percentage dat veel internationaal opererende bedrijven aan belasting betalen nog veel lager ligt. Er ligt een nieuw OESO-rapport dat stelt dat de effectieve belastingdruk voor multinationals niet hoger is dan 5%.⁴ Nederland wordt in dat OESO-onderzoek speciaal genoemd. Ik hoop voor de zomer met Weekers in de Eerste Kamer daar een debat over aan te gaan. Onze verdragen ter voorkoming van dubbele belasting schieten hun doel ernstig voorbij als ze ertoe leiden dat er vrijwel nergens belasting wordt betaald. Ook multinationale bedrijven horen netjes mee te betalen aan de schatkist van de landen waarin zij opereren. Het ontbreken van een feitelijk minimum aan vennootschapsbelasting en winstbelasting voor multinationals lijkt momenteel een groter probleem dan dat van dubbele heffingen.

De OESO kijkt recent ook kritisch naar investeringsbeschermingsovereenkomsten als belangrijk onderdeel van het vestigingsklimaat. Ook over deze verdragen maak ik mij zorgen.

IBO's zijn verdragen tussen twee of meer landen waarin de bescherming van buitenlandse investeringen wordt geregeld. Zo wordt er bijvoorbeeld vastgelegd dat er schadeloos gesteld moet worden bij gehele of gedeeltelijke onteigening, dat de buitenlandse investeerder hetzelfde behandeld moet worden als nationale investeerders, dat de investeerder 'eerlijk en gelijkwaardig' behandeld moet worden en hoe eventuele geschillen opgelost moeten worden.

Aanvankelijk waren IBO's vooral bedoeld voor de bescherming van Westers kapitaal dat wilde investeren in landen met een minder ontwikkelde rechtstaat. En aanvankelijk was ook de gedachte dat staten elkaar dan verantwoordelijk konden houden voor

Staatssecretaris van Financiën
Frans Weekers.

de uitvoering van het verdrag. Maar de werkelijkheid heeft zich anders ontwikkeld. Inmiddels zijn er zo'n 3000 IBO's, waarvan 190 tussen EU-landen. Speelt gebrek aan rechtstaat daar echt een rol?

Intussen staat 93 procent van de IBO's bedrijven toe de nationale rechtstaat te omzeilen en staten rechtstreeks aan te klagen voor internationale tribunaal in geval van een investeringsgeschil. Die arbitragezaken vinden achter gesloten deuren plaats en er is geen beroep mogelijk. Terwijl de schadevergoedingen die worden toegekend in de honderden miljoenen kunnen lopen, met alle gevolgen van dien voor overheidsbudgetten en collectieve uitgaven.

Bedrijven en internationale juristenkantoren hebben deze geschillenbeslechting inmiddels ontdekt als een melkkoe. Het aantal bekende zaken is

explosief gegroeid – van 38 in 1996 naar 67 in 2001 en 450 (!) in 2012.

Zelfs dreigen met arbitrage blijkt een geweldig drukmiddel voor bedrijven. Want de kosten die ermee zijn gemoeid, zijn enorm. Nog afgezien van de schadevergoedingen, kost een gemiddelde arbitragezaak acht miljoen aan juridische kosten en dat kan oplopen tot tientallen miljoenen. Alleen al vanwege dat vooruitzicht kiezen sommige arme staten bij voorkeur voor schikking in plaats van verdediging. Maar wat er dan betaald moet worden kan pas echt in de papieren lopen. Claims van meer dan 100 miljoen zijn geen uitzondering. In 2009 diende Vattenfall een claim in tegen Duitsland van 1,4 miljard euro vanwege de invoering van strengere milieumaatregelen rond energiecentrales. Deze zaak werd in 2010 achter gesloten deuren geschikt, waardoor we niet weten hoe groot de schade voor Duitsland precies was. Inmiddels heeft Vattenfall alweer een nieuwe claim tegen Duitsland. Nu omdat de Duitse regering na de ramp in Japan besloten had om kernenergie in 10 jaar af te bouwen. Volgens een Zweedse krant bedraagt deze laatste claim 3,5 miljard euro. Er is steeds meer bewijs dat overheden onder deze druk het bedrijfsleven onwelgevallige regelgeving maar liever in de ijskast zet.

En niet alleen in arme landen. Ook de ontwikkelde landen moeten zich steeds vaker verantwoorden voor een investeringstribunaal, waar bedrijven voorgenomen milieuregels, gezondheidswetgeving, energiebeleid, economisch beleid en crisismaatregelen aanvechten.

Vanwege de risico's zijn diverse landen inmiddels hun IBO's aan het heroverwegen. Zo definiëren de VS en Canada nu veel strakker wat ze onder gedeeltelijke onteigening verstaan, om te voorkomen dat zorgvuldige democratische besluitvorming hen op een claim komt te staan. Andere landen gaan verder: Ecuador en Zuid-Afrika houden alle IBO's opnieuw tegen het licht met het oog op aanpassing of opzegging, Bolivia en Venezuela hebben zich uit het belangrijkste verdrag ten aanzien van geschillenbeslechting teruggetrokken, en Australië schrapt uit alle nieuwe

IBO's de mogelijkheden voor investeerders om direct de staat aan te klagen. In Europa dringt Tsjechië, dat veel met claims te maken heeft, aan op het met wederzijdse instemming opzeggen van de intra-EU IBO's, maar daarin ligt ondermeer Nederland dwars. Van de 18 zaken tegen Tsjechië op intra-EU IBO's worden er 6 gevoerd op basis van de Nederlandse IBO.

De voortschrijdende inzichten aangaande de risico's van IBO's lijken in Nederland niet te landen. Nederland blijft pleiten voor een zogenaamde 'gouden standaard' van zo ruimhartig mogelijke investeringsbescherming. Ook op EU-niveau: Sinds het Verdrag van Lissabon ligt de verantwoordelijkheid voor nieuwe IBO's bij de EU en niet langer bij de lidstaten. Misschien komt dat omdat Nederland zelf nog nooit met een claim te maken heeft gehad. Maar de ruim 95 IBO's die Nederland heeft, zijn wel wederkerig en kunnen dus net zo goed door investeerders tegen Nederland worden aangewend. België heeft onlangs zijn eerste claim voor de kiezen gekregen, naar aanleiding van de nationalisering van Fortis. Dat zou Nederland toch te denken moeten geven.

Het wachten is op een buitenlandse investeerder in SNS die de nationalisatie per arbitrage aanvecht, of een zaak van vergelijkbare strekking.

Ons vestigingsklimaat kent grote risico's. Voor onszelf en voor anderen. Daar moeten we een eerlijk debat over aangaan, waarin bredere belangen worden meegewogen dan die van het bedrijfsleven alleen. En liefst nu, en niet pas als het spreekwoordelijke kalf verdrongen is.

1 Spanning 2013-1

2 Vanwege de inmiddels ongewenst geachte te innige verstrengeling van de overheid met de financiële sector heeft minister Dijsselbloem de stekker uit de publiek-private samenwerking in de HFC getrokken: www.hollandfinancialcenter.nl/news.php?id=2572&language=NL

3 www.nuzakelijk.nl/mkb/3362490/weekers-lokt-japanse-investeerders-met-belastingklimaat.html

4 www.oecd.org/tax/oecd-urges-stronger-international-co-operation-on-corporate-tax.htm

HET SCHUURT EN WRINGT IN DE RELATIES MET RUSLAND

Tekst: Tiny Kox Foto's: Archief Tiny Kox

Tiny Kox in gesprek met Doemavoorzitter Sergey Naryshkin (aan het woord) en de Raad van Europa-delegatieleider Aleksey Pushkov (links van Naryshkin).

Op 8 april komt de Russische president Vladimir Poetin naar Nederland. Samen met koningin Beatrix opent hij dan het Nederland–Ruslandjaar. Daarin vinden zowel bij ons als in Rusland een groot aantal culturele, economische en ook politieke evenementen plaats, ter ondersteuning van de veelsoortige relaties tussen beide landen aan weerszijden van Europa. Maar ondertussen wringt en schuurt het in de relatie tussen Europa en Rusland. Dat meldt SP-senator Tiny Kox, die voor de Raad van Europa de stemming peilde in Moskou.

De zon schijnt, in een besneeuwd en koud Moskou, als ik Alexey Pushkov tref in café Chekov, juist achter het Russische parlement. Pushkov geldt als vertrouweling van president Poetin en is namens regeringspartij ‘Verenigd Rusland’ voorzitter van de machtige parlamentscommissie voor internationale betrekkingen van de Russische Federatie. Ook leidt hij sinds de afgelopen parlamentsverkiezingen van december 2011 de Russische delegatie naar de parlementaire assemblee van de Raad van Europa in Straatsburg. Daar treffen we elkaar geregeld. De gang naar Straatsburg is voor hem geen onverdeelde vreugde, geeft hij toe. De grootste lidstaat van de 47 landen tellende Raad van Europa zit daar veelvuldig in het beklagdenbankje als het gaat om de wijze waarop Rusland omgaat met de democratie, de rechtsstaat en de mensenrechten,

de *core business* van de verdragsorganisatie, geformuleerd in het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens. Dat verdrag tekende Rusland zeventien jaar geleden, als uitdrukkelijke voorwaarde voor toetreding tot de Raad van Europa. Sindsdien kan ook elke Rus zich tot het Europese Mensenrechtenhof in Straatsburg wenden als hij zich in zijn fundamentele rechten aangetast voelt. En dat gebeurt op grote schaal. Samen met Oekraïne, Turkije en Italië is Rusland hofleverancier bij het Mensenrechtenhof en het land wordt door datzelfde Hof veelvuldig veroordeeld. De daaruit voortvloeiende schadevergoedingsverplichtingen leeft Rusland redelijk na; maar de opdracht om de wetgeving aan te passen om overtredingen van het EVRM in de toekomst te voorkomen, ligt zowel de Russische autoriteiten als de Raad van Europa veel zwaarder op de maag.

De traagheid om vonnissen van het Hof ook in die zin uit te voeren, kwam de Russen vorig jaar oktober opnieuw op harde kritiek vanuit de Parlementaire Assemblee van de Raad van Europa te staan. In een lange, scherpe resolutie werd de balans opgemaakt van de wijze waarop de grootste lidstaat zich houdt aan de aangegane verplichtingen – en wat er dient te gebeuren om beterschap te bewerkstelligen. Voor Aleksey Pushkov was dat een erg koude douche. Als leider van zijn delegatie vond hij dat er met twee maten gemeten werd in Europa, reden voor alle Russische assembleelieden, van links tot rechts, om uiteindelijk tegen de resolutie te stemmen. Die werd overigens met steun van een ruime meerderheid van de afgevaardigden in Straatsburg wel aangenomen. Een nog verdergaand voorstel om speciale aandacht voor de Russische beoordeling te vragen aan het Comité van Ministers van Buitenlandse Zaken, het hoogste orgaan van de Raad van Europa, haalde het echter niet – wat door de Russen weer als een succes van hun kant werd beschouwd. Al met al werd de atmosfeer echter nogal ijzig – wat ook bleek uit de zeer late afzegging van parlamentsvoorzitter Naryshkin om de Assemblee toe te spreken. Ik had hem persoonlijk uitgenodigd, toen ik hem eerder dat jaar op de hoogte stelde van mijn beoordeling van de parlaments- en presidentsverkiezingen. Ik was voor de Raad van Europa leider van beide waarnemingsdelegaties geweest. Hoewel mijn beoordeling uitermate kritisch was – ‘gemanipuleerde verkiezingen’ – werd die in grote lijnen geaccepteerd door de voorzitter van de Doema. Volgens Naryshkin waren mijn beoordelingen en voorstellen ‘hard maar nuttig’ voor de Russische politiek – en dat zou hij ook in Straatsburg willen komen toelichten. Dat ging uiteindelijk dus niet door. Vandaag stel ik in Moskou Pushkov voor om zijn parlamentsvoorzitter toch naar Straatsburg te sturen,

Kartonnen display van de alom aanwezige president Poetin.

om de kans op een dialoog tussen Rusland en Europa een nieuwe kans te geven.

Die dialoog is beter dan confrontatie, vindt ook Sergey Mironov, leider van de sociaaldemocratische partij ‘Rechtvaardig Rusland’, de in zetel derde partij van Rusland. Ik tref hem in zijn kantoor in de Doema, tegenover het Kremlin. Hij vindt er geen doekjes om dat er nog steeds weinig goed loopt in zijn land. Zeker, de vorm waarin het politieke debat plaatsvindt is verbeterd sinds de laatste parlamentsverkiezingen en het aantreden van de nieuwe parlamentsvoorzitter. Mironov verhaalt hoe de vorige voorzitter keer op keer duidelijk maakte het parlement geen plek voor discussie en debat te vinden. De nieuwe voorzitter denkt daar gelukkig anders over. Er is nu ruimte voor debat en de spreektijd wordt eerlijker

verdeeld. Inhoudelijk, legt de sociaaldemocraat uit, is er echter nog heel veel hetzelfde – en weinig hoopgevend. Het kiesstelsel zorgt ervoor dat de partij van president Poetin en premier Medvedev, hoewel die in december 2011 ondanks alle manipulaties onder de 50 procent bleef, toch de absolute meerderheid in de Doema heeft. Daardoor kan Verenigd Rusland nog steeds al zijn wetten aangenomen krijgen. Wat niet meer kan, is de grondwet in een vloek en een zucht veranderen. Daarvoor is immers een tweederde meerderheid nodig. Mironov legt uit dat zijn partij doorgaans samen met de Communistische Partij optrekt in de oppositie, vooral tegen voorstellen die van doen hebben met verdere privatiseringen en nog meer vrij baan voor het toch al wilde kapitalisme in het voormalige communistische gidsland. Dat kapitalisme komt ook het parlement

binnen, via afgevaardigden die in strijd met de regels toch allerlei zakelijke belangen en bezittingen blijken te hebben, vooral in de Verenigde Staten. Recent heeft de regeringspartij verschillende parlementsleden de laan uit moeten sturen vanwege vermeende belangenverstrengeling. Dat doet de oppositievoorman deugd. Eerder zag hij Verenigd Rusland zijn macht gebruiken om een lid van zijn partij, dat opmerkingen had gemaakt over regeringscorruptie, zelf in de beklagdenbank te zetten en van zijn parlementaire onschendbaarheid te ontdoen. Mironov wil maar zeggen dat we ons niet te veel illusies moeten maken over het niveau van de Russische democratie anno 2013. Later dit jaar zal zijn partij, die sinds kort lid is van de sociaaldemocratische Internationale, er op een congres over gaan nadenken wat de beste aanpak in deze situatie van gebrekkige democratie zou kunnen zijn. Ik ben van harte welkom, vertelt hij me.

Dat ben ik ook bij de grootste oppositiepartij, de Communistische Partij van de Russische Federatie. Ik ben uitgenodigd om rond te kijken op hun congres, dat aan de rand van Moskou plaatsvindt, nabij het fraaie Lokomotiv-stadion. Gennadi Zjoeganov, de 69-jarige voorman van de partij, blijft erop hameren dat de afgelopen parlements- en presidentsverkiezingen oneerlijk zijn verlopen en gemanipuleerd door de partij van president Poetin. Hem zijn een paar miljoen stemmen ontstolen – iets wat *off the record* ook door andere politici onderkend wordt. Hij is blij dat dat ook als zodanig door mij in mijn verkiezingsrapporten is beschreven. Inderdaad is er sindsdien een en ander veranderd, geven ook de communisten toe. De hindernissen om een politieke partij op te richten die kan deelnemen aan verkiezingen, zijn aanzienlijk verminderd. Met vijfhonderd handtekeningen kun je nu al een partij beginnen. Een kleine tweehonderd zijn er al geregistreerd. Dat aantal is zo groot dat er nu zorgen zijn hoe groot het kiesbiljet bij

Tiny Kox voor de Doema, het Russische parlement.

volgende verkiezingen wel niet zal zijn. Maar het grote aantal kan de regerende partij wellicht ook goed uitkomen, zo vrezen de communisten. Het oude verdeel-en-heers zou wel eens de nieuwe aanpak van Poetin kunnen zijn. De partij van de president geldt als de voornaamste tegenstander. Toch is de linkse Communistische Partij het op veel punten ook weer eens met het rechtse Verenigd Rusland. Op cultureel vlak staat er in de hele Russische politiek een kille conservatieve wind. Nostalgie naar vroeger is bij veel politici merkbaar. Sommigen wijzen erop dat nu niemand zijn baan meer zeker is, dat het onderwijs duur geworden is en de gezondheidszorg ontoegankelijk. Anderen vinden dat Rusland nu gekleineerd wordt door Europa en Amerika, terwijl het ooit zelf een supermacht was, die in de Tweede

Wereldoorlog de nazi's bedwong en die de eerste mens in de ruimte bracht. Nu is Rusland, zegt Zjoeganov, een land geworden dat een groot deel van zijn grondgebied verloren heeft en het moet hebben van de uitverkoop van zijn grondstoffen aan het Westen. Het kapitalisme heeft zijn land weinig goeds gebracht, wil hij maar zeggen. En velen zeggen het hem na. Bij de laatste verkiezingen kreeg hij 12 miljoen stemmen achter zijn naam. Veel te weinig om het van Poetin te winnen maar alles bij elkaar wel een heel leger van volgelingen. Dat erkent ook president Poetin, in een brief die op het congres wordt voorgelezen.

De communisten zijn vastbesloten bij de eerstvolgende verkiezingen weer groter te worden. Of dat zal lukken is de vraag. De aanhang is oud, hoewel er dit keer een aanzienlijk aantal

jongeren in de partijleiding gekozen wordt. Of dat voldoende zal zijn om meer kiezers te trekken, is de vraag. Zoals het ook de vraag is of de buitenparlementaire oppositie die Rusland nu ook heeft, in omvang zal kunnen groeien. Kort na de gemanipuleerde parlementsverkiezingen van december 2011 trokken ze met vele tienduizenden de straat op, tot verwondering van de machthebbers in het Kremlin – en de Russische bevolking. Op de televisie werd live verslag gedaan van de grote, vreedzame demonstraties in de straten van Moskou. De politie bleef aan de kant, in plaats van demonstranten op te pakken. Na de herverkiezing van Poetin tot president is de sfeer echter weer grimmiger geworden en is de politie al lang niet meer de beste vriend van de demonstranten, zoals de leiders van de buitenparlementaire oppositie steeds weer melden. Maar ook zij worden door veel Russen verdacht gevonden. Oud-premier Kasyanov bijvoorbeeld, die nu de vloer probeert aan te vegen met president Poetin maar eerder onder hem diende. Of Boris Nemtsov, de modieuze en luidruchtige opposant van de huidige machthebbers in het Kremlin maar eerder onder president Jeltsin zelf een van de machthebbers van het land. Gary Kasparov, de voormalige wereldkampioen schaken, maakt ook graag gehakt van alles wat uit het Kremlin komt; maar wat hij zelf wil, is even ondoordringelijk als destijds zijn zetten. Hij kon beter schaken, zeggen Russen nogal eens. Ik heb ze in het afgelopen jaar allemaal meermalen getroffen maar ben er niet van overtuigd dat zij de politiek in Rusland wezenlijk zullen gaan veranderen.

Ik vind het jammer dat ik dit keer Sergey Udaltsov en zijn Rode Front niet kan spreken. De jeugdige leider van het linkse Front heeft tijdelijk huisarrest, na zijn zoveelste deelname aan een verboden manifestatie, en mag geen contact met de buitenwereld onderhouden. Zijn medestanders brengen dezer dagen grote zakken met muntgeld naar de rechtbank om daarmee demonstratief een van de boetes te betalen, waartoe de leider van het Rode Front veroordeeld is. Demonstreren mag tegenwoordig in Rusland, maar met mate en op strikte voorwaarden. Udaltsov heeft daar

geen boodschap aan, doet wat hem goeddunkt en loopt daardoor tegen de ene na de andere boete aan. Onlangs heeft de rechter echter wel uitgesproken dat de wettelijke boetes voor verboden demonstraties veel te hoog zijn en drastisch omlaag moeten. Parlementsvoorzitter Naryshkin heeft toegezegd dat de wet dientengevolge zal worden aangepast.

Het vertrouwen van de meeste Russen in de hedendaagse politiek is bar laag. President Poetin gooit nog steeds de hoogste ogen, maar heel enthousiast is de doorsnee Rus ook niet over hem. Wat hem wordt nagegeven is dat hij na de wilde jaren negentig de rust in het land enigszins hersteld heeft, waardoor salarissen, hoe laag ook, weer worden uitbetaald, spaarrekeningen veilig zijn en pensioenen niet van de ene op de andere dag kunnen verdampen, zoals in de tijd van president Boris Jeltsin gebeurde. Maar voor de rest zien de meeste gewone Russen de politiek, Poetin inclusief, eerder als vijand dan als vriend. Je kunt er beter ver van blijven, denken veel burgers in het immense land.

Zonder meer betrokkenheid van burgers blijft de politieke toekomst van Rusland uitermate ongewis. Autoritair bestuur, vele vormen van corruptie, machtsmisbruik en rechtsongelijkheid zijn aan de orde van de dag en verzet ertegen is weinig georganiseerd. Het brutale kapitalisme maakt de verschillen tussen mensen enorm. Het aantal miljardairs in Rusland is weer gestegen, de armoede verder toegenomen. De cultureel conservatieve wind in de politiek maakt het leven guur en zuur voor mensen en groepen die ‘anders’ zijn. Zoals de vele ‘gastarbeiders’, die door de meeste partijen in de steek worden gelaten. En de homogemeenschap, die zich geconfronteerd ziet met wetgeving die ‘propaganda’ voor homoseksualiteit verbiedt. Geen gayparades dus in Moskou of Sint-Petersburg, en ook geen homodemonstraties voor gelijke behandeling. Volgens de regering is er niets verboden aan homoseksualiteit – maar dien je er verder anderen niet mee ‘lastig te vallen’. Benauwde geluiden die vroeger klonken in Amerika en Europa zijn in Rusland helaas nog volop gemeengoed. Terwijl

mijn vliegtuig opstijgt van de Moskouse luchthaven Sheremetyevo, landt het vliegtuig met minister van Buitenlandse Zaken Frans Timmermans. Hij treft kort daarop zijn collega Lavrov en spreekt hem aan op de treurige berichten over het belemmeren van homo's in hun rechten. Lavrov geeft geen krimp en zegt dat zijn land hun rechten erkent, voor zover ze onder het Europese mensenrechtenverdrag vallen. Maar verder ook niet. Daar gaan wij hier zelf over, vermaant hij Timmermans op een persconferentie. Tja, een Nederland–Ruslandjaar houden is één, elkaar echt begrijpen en van elkaar leren is iets heel anders.

Ook Raad van Europa-delegatieleider Aleksey Pushkov is daar duidelijk over. Rusland is eigen baas, en laat zich niet de wet voorschrijven. Hij vindt het raar dat elke buitenlandse regeringsvertegenwoordiger het kennelijk tegenwoordig alleen maar wil hebben over gayparades en Pussy Riot – de anarchistische meidenband die om haar provocerende acties in de gevangenis is beland. ‘Er spelen toch ook andere zaken, de financiële crisis, de europroblemen, de bewapening, de gebeurtenissen in de Arabische wereld. Wij vinden dat heel wat belangrijker.’

Toch blijft gelden dat zolang Ruslands handtekening onder het Europese Verdrag voor de Rechten van de Mens staat, Russische burgers zich tot het Straatsburgse Hof kunnen wenden en de Russische autoriteiten gehouden zijn uitvoering aan eventuele vonnissen te geven. Het blijft een moeizame relatie tussen Rusland en Europa, ziet ook Sergey Mironov. Maar hij is het erg met me eens: Rusland en Europa horen hoe dan ook bij elkaar. ‘Confrontatie in plaats van coöperatie is een duister en gevaarlijk pad, dat we zouden moeten vermijden’, zegt hij. ‘Voor ieders bestwil.’

Informatie over het Nederland–Ruslandjaar: nlrf2013.nl

TUSSEN VISIE EN DAAD

HET WETENSCHAPPELIJK BUREAU VAN DE PVDA PRESENTEERT VISIE DIE FRONTAAL BOTST MET KABINETSBELEID

Tekst: Arjan Vliegthart

Vorige maand presenteerde de Wiarda Beckman Stichting, het Wetenschappelijk Bureau van de Partij van de Arbeid, de resultaten van het onderzoeksproject *Van Waarde*. In een manifest gaat Monika Sie, de directeur van het bureau, de strijd aan met het doorgeschoten liberalisme. Zij pleit voor een andere koers voor Nederland en komt daarmee ook onherroepelijk in botsing met het regeringsbeleid van haar eigen partij.

Het *Van Waarde*-project is een mooi voorbeeld van hoe politieke waarden en wetenschappelijk onderzoek op een functionele manier met elkaar verbonden kunnen worden. De strategische focus die van wetenschappelijke bureaus verwacht mag worden op de middellange termijn gecombineerd met inhoudelijke input voor het politieke debat van vandaag komt in het project op heel goede wijze naar voren. Daar past een compliment, vooral omdat het zo nauwgezet geboekstaafd is. Tegelijkertijd leggen de uitkomsten van het onderzoeksproject scherp het levensgrote dilemma bloot waarmee de PvdA kampt sinds haar toetreden tot Rutte II. De spanning tussen wat er vandaag de dag aan beleid door Nederlandse sociaaldemocraten wordt ontworpen en gesteund en de gewenste maatschappelijke ontwikkeling van ons land die in het *Van Waarde*-project naar voren komt, is schrijnend en vraagt om veel meer debat.

Het is goed wanneer wetenschappelijke bureaus hun oor te luisteren leggen op de werkvloer. Sinds een aantal jaar doet het Wetenschappelijk Bureau van de SP vergelijkbaar onderzoek onder de noemer *Aan het woord*. Hierin vertellen heel diverse beroepsgroepen, variërend van politieagenten, onderwijzers, huisartsen tot binnenvaartschippers, over hun werk en de rol die de overheid speelt in het bieden van kansen op beroepsmatige ontwikkeling, de vorming van beroepsethiek en de ontplooiing van professionele autonomie. Het onderzoek bestaat uit een combinatie van open vragen en gestandaardiseerde enquêtes. De respons op deze onderzoeken is hoog. Zo reageerden bijna 2.000 huisartsen op onze enquête, deden meer dan 10.000 politieagenten mee aan het onderzoek over de politie en vulden 3.700 brandweermensen de vragen over de brandweer in. Klaarblijkelijk bestaat er bij veel beroepsgroepen grote bereidheid om te praten over hun werk en willen mensen graag laten weten wat er goed gaat en wat er beter kan.

De resultaten die wij uit deze onderzoeken krijgen, komen in grote lijnen overeen met de bevindingen in het *Van*

Waarde-onderzoek. Net als uit de verhalen van Esther, Brigitte, Sandra, Joris en Malia in het manifest blijkt uit deze onderzoeken dat de meeste mensen hun werk met plezier en overgave doen, maar tegelijkertijd te vaak in de overheid eerder een obstakel zien dan een potentiële bondgenoot. En dat laatste frustrereert, temeer omdat de meeste burgers in dit land wel degelijk voorstander zijn van de georganiseerde solidariteit die onze overheid in de verzorgingsstaat biedt. Langlopend onderzoek van het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) bevestigt dit keer op keer, net als de vrees van veel burgers dat deze arrangementen onder steeds grotere druk komen te staan. Ook in die zin biedt het *Van Waarde*-project welkome en veelkleurige illustraties van de empirische vaststelling dat ook aan het begin van de 21ste eeuw het belang van georganiseerd omzien naar elkaar door de meeste mensen wordt erkend en als een deel van onze beschaving wordt gezien.

Terecht wijst het *Van Waarde*-project op de dominante rol die het (neo-)liberalisme de afgelopen twee decennia heeft gespeeld in de maatschappelijke ontwikkelingen. Sinds de val van de Muur, eind jaren '80 van de vorige eeuw, is in de Westerse wereld het individu en zijn persoonlijke ontwikkeling centraal komen te staan. De verzorgingsstaat, ooit opgericht om mensen zelf zeggenschap over hun leven te laten behouden in onzekere perioden, werd herzien en ingeperkt met het doel mensen vooral zelf te laten beslissen over hoe met hun geld en leven om te gaan.

Dit ging gepaard met een groot vertrouwen in de markt als ordenend principe. Het denken in kostenefficiëntie en in individuele en meetbare prestaties domineerde niet alleen de economie maar ook het overheidsdenken. De burgers werden door de politiek allereerst als consumenten behandeld, die zelf zoveel mogelijk moesten kunnen kiezen. Wie niet meekwam, was daaraan vooral zelf schuldig. Langzamerhand ontstond er een tweedeling. Een deel van de burgers was heel goed in staat om voor zichzelf te zorgen en zelf verantwoordelijkheid te nemen. Anderen raakten echter in de knel en werden maatschappelijk teruggeworpen. Tegelijkertijd leek er een apathie te ontstaan voor gemeenschappelijke waarden en belangen, iets wat de samenhang in onze samenleving heeft ondermijnd.

Het is positief dat het Wetenschappelijk Bureau van de PvdA deze ontwikkelingen vaststelt, beschrijft en concludeert dat er in de toekomst nieuw beleid nodig is om onze samenleving ruggengraat te geven en onze burgers perspectief op een sociale toekomst te bieden. De aanbeve-

Het manifest is te vinden op de site van de Wiardi Beckman Stichting: www.wbs.nl

lingen, die betrekking hebben op bestaanszekerheid voor iedereen, het recht op goed werk waarbij werknemers niet slechts als kostenpost mogen worden gezien, het creëren van ontplooiingskansen voor iedereen in onze samenleving en het zoeken naar nieuwe verbanden voor onze samenleving, zouden het kompas moeten zijn voor sociaaldemocratisch beleid.

Maar daarmee legt het mooie, inhoudelijke manifest het politieke dilemma van de moderne sociaaldemocratie bloot. Het manifest laat zien dat sociaaldemocraten ook vandaag de dag nog steeds de plicht hebben strijd te leveren voor bestaanszekerheid, verheffing, goed werk en binding. En dat deze altijd op gevestigde belangen en machthebbers veroverd moeten worden. Dat was in de 19e eeuw zo, toen de beginnende arbeidersbeweging het opnam tegen het *ancien régime* waarin dubbeltjes nooit kwartjes konden worden en tegen de *nouveaux riches* van die dagen, die de industriële revolutie niet gepaard wilden laten gaan met een stijgend levenspeil voor iedereen. En dat is vandaag de dag niet anders, zowel nationaal als internationaal. De crisis die het neoliberalisme heeft veroorzaakt brengt Europese landen op dit moment naar de rand van de afgrond en de rekening daarvoor dreigt niet door de veroorzakers ervan te worden betaald, maar door burgers die part noch deel aan de oorzaken van de crisis hebben.

Tegelijkertijd is de lust van de macht vaak dermate groot dat sociaaldemocraten maar al te vaak bereid zijn hun maatschappelijke strijd te staken of op een lager pitje te

zetten. Het conformeren aan bestaande politieke, economische en ideologisch heersende opvattingen omwille van regeringsdeelname en de daarmee gepaard gaande mogelijkheden om binnen deze kaders sturing te geven aan de maatschappelijke ontwikkeling, lijkt een inherent bestandsdeel van de sociaaldemocratie in Europa. In die zin had oud-VVD-leider Frits Bolkenstein groot gelijk toen hij in de jaren '90 vaststelde dat iedereen in Nederland, behalve de SP, liberaal was geworden. En daarmee dreigt de sociaaldemocratie zichzelf geweld aan te doen, door actief mee te werken aan een beleid dat de doelen van bestaanszekerheid, verheffing, goed werk en binding eerder verder weg brengt dan dichterbij.

En dit is precies het dilemma waar de PvdA zich voor geplaatst ziet in haar deelname aan het huidige kabinet. De fixatie op de bestaande nationale en Europese liberale beleidsparadigma's zoals die zich manifesteren in de 3%-norm, het discours dat de huidige crisis er één is van de overheidsfinanciën in plaats van een dolgedraaide financiële sector en het idee dat marktwerking en publieke moraal met elkaar te verenigen zijn, staan dwars op de waarden die de sociaaldemocratie van oudsher bepleit en staan de realisatie ervan in de weg. Wie de discussies volgt over de verkorting van de WW kan niet anders dan vaststellen dat dit in strijd is met het idee van bestaanszekerheid. Wie de voorgestelde versoepeling van het ontslagrecht en de daarmee mogelijk gepaard gaande verdere flexibilisering van de arbeidsverhoudingen serieus bestudeert, kan niet anders concluderen dan dat dit op gespannen voet staat met goed werk. Wie immigranten nog langer wil uitsluiten om op lokaal niveau politiek te participeren, legt de verheffing van deze groep burgers aan banden en doet daarmee aan buitenlandertje pesten. En wie bestuurlijke schaalvergroting als direct doel voor beleid vastlegt, moet niet raar opkijken wanneer burgers de binding met het bestuur en de politiek kwijtraken.

Zo bezien is het *Van Waarde*-project een rechtstreekse aanval op het huidige kabinet. Natuurlijk is er discussie mogelijk over de uitwerking van de verschillende bovengenoemde maatregelen, maar ze lijken geen van alle voort te vloeien uit *Van Waarde*. Het feit dat de Nederlandse sociaaldemocratie lijkt te regeren tegen een heel deel van haar eigen aanhang in, is daarvan het gevolg.

Juist omdat de waarden van het *Van Waarde*-project linkse partijen zo na aan het hart liggen is dat een pijnlijke constatering. Het politieke programma dat het Wetenschappelijk Bureau van de PvdA presenteert, zou zonder enige twijfel een bouwsteen kunnen zijn voor toekomstige linkse samenwerking. Maar dat kan alleen wanneer linkse partijen ook aanspreekbaar willen zijn op deze waarden, niet alleen in de toekomst, maar ook in het heden. Aan de PvdA de keuze of zij in de socialistische of sociaaldemocratische traditie wil blijven staan of dat zij definitief een kamer in het liberale huis betreft.

DE GRONDWETSHERZIENING VAN 1983

Tekst: Robert Vonk Foto: ANP

Nieuwe wetten worden in Nederland niet getoetst aan de grondwet. Het is de grondwet zelf die in artikel 120 deze vorm van toetsing verbiedt: 'de rechter treedt niet in de beoordeling van de grondwettigheid van wetten en verdragen.' De achterliggende gedachte is overigens niet zo vreemd. Het verbod maakt het voor een niet-democratisch gekozen rechter onmogelijk om het parlement, het hoogste wetgevende orgaan in de Nederlandse democratie, terug te fluiten. In internationaal opzicht is Nederland echter een buitenbeentje. Binnen de EU beschikt alleen Finland over een soortgelijke bepaling. Het verbod is in zekere zin tekenend voor de wijze waarop Nederlanders zich tot hun eigen grondwet verhouden. De historica Karin van Leeuwen stelt terecht dat in Nederland 'de grondwet (...) een meer monumentaal, historisch karakter heeft gekregen. De geest ervan is belangrijker dan de letter'.

De algehele herziening van de grondwet in 1983 staat min of meer symbool voor de door Van Leeuwen geschetste omslag in het denken over de grondwet, die sinds 1848 niet meer wezenlijk veranderd was. De liberale politicus, J.R. Thorbecke, de geestelijk vader van ons constitutionele en democratische bestel, had duidelijke ideeën over de status van de grondwet. In zijn ogen was deze een blauwdruk die vooral letterlijk moest worden genomen. De grondwet die in 1983 tot stand kwam, had daarentegen meer weg van een intentieverklaring, een stuk dat op hoofdlijnen aangaf hoe het (eigenlijk) zou moeten. Het is goed om hier even stil te staan bij de vraag waarom het zo lang heeft geduurd voordat de grondwet in Nederland überhaupt werd herzien. Een deel van de verklaring ligt in het feit dat een algehele wijziging een behoorlijk ingewikkelde en langdurige procedure is. Zowel de Tweede als de Eerste Kamer moet zich twee keer over het herzieningsvoorstel buigen. Tussen beide lezingen moeten er verkiezingen plaatsvinden, zodat ook de burger zich over de voorgenomen wijziging kan uitspreken. Bij de tweede behandeling van de voorgere-

stelde grondwetswijziging is, zowel in de Eerste als de Tweede Kamer, een tweederde meerderheid vereist. Het heeft in Nederland dan ook bijna veertig jaar geduurd voordat de herziening van de grondwet tot stand kwam. De politieke discussie hierover begon vrijwel direct na het einde van de Duitse bezetting. Begrijpelijk, want de Duitse bezetter had zich weinig gelegen laten liggen aan de grondrechten van Nederlandse burgers of de Nederlandse staatsinrichting. Bovendien was er nog 'de kwestie Indonesië'. De nieuwe staatsrechtelijke verhoudingen tussen de voormalige koloniale overheerser en het onafhankelijke Indonesië dienden in een nieuwe grondwet te worden bekrachtigd. Op 17 april 1950 werd deze taak officieel gedelegeerd aan een commissie onder leiding van de katholieke politicus Josef van Schaick. Deze commissie werd geheel volgens de regels van het verzuilde bestel samengesteld. De communistische CPN, met 8 van de 100 parlamentszetels zeker niet de kleinste partij, werd echter buiten boord gehouden. Zowel de katholieke KVP als de sociaaldemocraten van de Partij van de Arbeid

zagen de stalinistische CPN als een marionet aan de 'grijnslachende hand van Moskou'. Het was volgens deze heersende partijen niet de bedoeling dat de discussie over de grondwet zou worden gekaapt door een partij die daar 'misbruik' van kon maken. De commissie-Van Schaick stuurde aanvankelijk aan op een algehele herziening van de grondwet. De nieuwe grondwet zou niet alleen bepalingen moeten bevatten over de staatsinrichting, rechtspraak en wetgeving, maar ook over de grondrechten van Nederlandse burgers. Het ging daarbij niet alleen om de zogenaamde 'klassieke grondrechten', zoals vrijheid van meningsuiting, vrijheid van drukpers, godsdienstvrijheid, kiesrecht en het briefgeheim, maar ook over zogenaamde 'sociale grondrechten', zoals het non-discriminatiebeginsel en het recht op onderwijs en bestaanszekerheid. Dit waren, anders dan de klassieke grondrechten die vooral betrekking hadden op dingen waar de staat zich *niet* mee diende te bemoeien, juist zaken waar de staat zich sterk voor moest maken. Het werk van de commissie-Van Schaick leidde uiteindelijk tot niets concreets. De liberalen zagen weinig heil in het vastleggen van sociale grondrechten in de grondwet. Het was niet de taak van de staat om over het welzijn van burgers te waken. Dat konden burgers zelf veel beter. De confessionele partijen spraken al op voorhand hun veto uit over iedere wijziging van de wettelijke gelijkschakeling van openbaar en 'bijzonder' (want confessioneel) onderwijs. Ook de volledige drukpersvrijheid vond in de ogen van de KVP geen genade. De katholieke voorman Carl Romme ging er hard in: 'Bij wijze van voorbeeld

PARELS UIT DE PARLEMENTAIRE GESCHIEDENIS

DEEL 8

Den Haag, 1971. Koningin Juliana neemt het eindrapport van de staatscommissie inzake kieswet en grondwet in ontvangst, dat een belangrijke rol zou spelen bij de grondwetsherziening van 1983.

zou men in Nederland beter het opiumschiiven kunnen toestaan, dan de besmetting van de geestelijke gezondheid, welke thans door middel van de drukpers plaats vindt.' De overheid moest volgens Romme de mogelijkheid hebben om in te grijpen in het publieke debat.

Het confessioneel-liberale kabinet onder leiding van Jan de Quay (1959-1963) koos ervoor om, gezien het debacle van Van Schaick, een omtrekkende beweging te maken. Op het ministerie van Binnenlandse Zaken kwam een afdeling Grondwetszaken, gesteund door een klankbordgroep van hoogleraren. Die zouden gezamenlijk werken aan een zogenaamde 'Proeve van een nieuwe Grondwet', een stuk dat vooral bedoeld was om het politieke en maatschappelijke debat te stimuleren. Het gevoel dat de grondwet in rap tempo aan het verouderen was, werd echter steeds groter. Nederland had zich immers via de ondertekening van het Verdrag van Rome (de geboortakte van de Europese Unie) in 1957 en het Europees Sociaal Handvest enkele verplichtingen op het gebied van sociale grondrechten op de hals gehaald die alleen via de grondwet konden worden geregeld. De eerste helft van de jaren zeventig concentreerde de discussie over de grondwet zich voornamelijk op deze sociale grondrechten. Een nieuwe

commissie onder leiding van de voormalige premier Jo Cals (KVP) en de staatsrechtgeleerde André Donner boog zich over het inmiddels heikele vraagstuk of, en zo ja welke, sociale grondrechten in de grondwet moesten worden opgenomen. Hadden burgers recht op 'bepaalde door de overheid gewaarborgde voorzieningen ter bevordering van de ontplooiing van de mens in de samenleving'? Kon de staat eigenlijk wel bestaanszekerheid garanderen, of zorg dragen voor een evenwichtige inkomensverdeling of culturele ontplooiing?

Volgens enkele staatsrechtgeleerden waren bepalingen als hierboven een uiting van een soort 'staatstheologie'. Het gevaar bestond dat de nieuwe grondwet het karakter zou krijgen van een sociaal programma in plaats van een wetstekst. Het parlement dacht daar echter anders over. Bovendien waren de meeste sociale grondrechten met de opbouw van de Nederlandse verzorgingsstaat eigenlijk al gegarandeerd. De wijzigingsartikelen over de sociale grondrechten, zoals het non-discriminatiebeginsel, het recht op bestaanszekerheid, sociale zekerheid, een schoon milieu en volksgezondheid, kwamen zonder veel problemen door de Eerste en Tweede Kamer.

Maar het ging alsnog bijna mis. Het hete hangijzer van het bijzonder onderwijs was immers nog niet

verdwenen. Jos van Kemenade, minister van Onderwijs in het kabinet-Den Uyl (1973-1977), wilde de voorbereiding voor de grondwetsherziening gebruiken om de overheid een steviger positie te geven in de regionale spreiding van onderwijs. Dat was tegen het zere been van de confessionele partijen en, opmerkelijk genoeg, ook van de liberale VVD. Van Kemenade moest uiteindelijk bakzeil halen. De opdracht aan de staat zorg te dragen voor een goede regionale spreiding van onderwijsvoorzieningen verdween uit het wijzigingsvoorstel. Op 16 december 1980 ging de Eerste Kamer akkoord met het laatste wijzigingsvoorstel, de 'onaantastbaarheid van het menselijk lichaam'. In de verkiezingsstrijd van 1981 speelde de grondwetswijziging echter een opvallend kleine rol. De tweede lezing in beide Kamers verliep vlakjes, zeker vergeleken bij het tumultueuze debat in de jaren vijftig of aan het begin van de jaren zeventig. Het leek erop dat het parlement wel een beetje was uitgepraat over de grondwet. Het feestje bij de invoering was bescheiden, misschien wel omdat de grondwet die zo lang op zich had laten wachten, in feite niet meer was dan een bevestiging van al langer bestaande rechten. De noodzaak voor een grondwetswijziging was in 1983 eigenlijk al ingehaald door de realiteit.

Toch gaat het te ver om de grondwetsherziening van 1983 als nutteloos te beschouwen. Nu de overheid zich van haar taken lijkt te willen ontdoen, kunnen burgers zich in ieder geval beroepen op het feit dat de staat zichzelf enkele plichten heeft opgelegd op het gebied van welzijn, zorg en bestaanszekerheid. Dat nieuwe wetgeving niet getoetst kan worden aan deze grondrechten doet daar niets aan af.

'IN ONS STRAATJE'

Tekst: Ronald van Raak

Overheden kunnen honderden miljoenen euro's besparen als zij de 'Roemernorm' instellen voor de inhuur van dure externe medewerkers. Dat blijkt uit onderzoek van de SP bij de provincies en de vier grote gemeenten.

In mei 2010 nam een Kamermeerderheid het bezuinigingsvoorstel van SP-fractievoorzitter Emile Roemer aan om de inhuur van dure externe medewerkers van ministeries, provincies en gemeenten te beperken tot maximaal tien procent van hun personeelsbudget. Deze maatregel was nodig ook, want de kosten voor extern personeel begonnen extreme vormen aan te nemen.

Dankzij de Roemernorm, die sinds 2011 van kracht is, hebben ministeries de afgelopen jaren honderden miljoenen euro's bespaard. Bij de provincies zie je dat sinds 2008 de kosten voor inhuur gemiddeld gedaald zijn, maar dat de verschillen tussen de provincies wel groot zijn. In Zuid-Holland en Noord-Brabant, waar de SP in het bestuur zit, zijn fors minder externen ingehuurd. In Noord-Brabant zijn deze kosten met bijna 10 miljoen afgenomen, in Zuid-Holland zelfs met meer dan 36 miljoen. In Noord-Holland en Overijssel daarentegen is de afgelopen jaren juist meer uitgegeven aan extern personeel (zie overzicht). Daar moet de Roemernorm dus veel strikter worden nageleefd.

De twaalf provincies gaven in 2008 gemiddeld 22,8 procent uit aan externen, in 2011 was dat nog 17,1 procent. Dat is

een daling van 62 miljoen, wat natuurlijk goed nieuws is. Minder externe medewerkers inhuren is niet alleen veel goedkoper, maar ook veel beter voor het bestuur. Door zelf mensen op te leiden worden overheden minder afhankelijk van consultants en blijft de kennis en kunde ook binnen de organisatie.

De SP onderzocht tevens de inhuur van externen bij de vier grote gemeenten. Die zitten nu gemiddeld op 10 procent, maar de verschillen zijn ook hier groot: Rotterdam besteedt 6,9 procent, Utrecht 16,2 procent. Deze gemeenten hebben gezamenlijk wel veel bespaard.

De inhuur van externen daalde van gemiddeld 21,3 procent in 2008 tot 10 procent in 2011, wat neerkomt op een bezuiniging van 273 miljoen euro. We hebben in Nederland 408 gemeenten, dus het zou goed zijn als elke gemeente zich aan de Roemernorm zou houden. Deze norm geeft provincies en gemeenten immers niet alleen de mogelijkheid om op een slimme manier te bezuinigen, maar stelt hen ook in staat om zich te ontdoen van commerciële bureaus die op allerlei manieren proberen dure externe medewerkers, zoals interim-managers, binnen te loodsen.

Het gevaar blijft echter wel bestaan dat overheden via boekhoudkundige trucs de cijfers laag willen houden, zoals het geval lijkt in de provincie Flevoland, waar extern ingehuurde begeleiders niet apart worden geregistreerd, zodat het percentage lager uitvalt dan in werkelijkheid het geval is.

INHUUR EXTERNEN 2011 VERSUS 2008

Provincie/stad	tot. personeelskosten	inhuur in 2011 (milj. euro's)	inhuur in 2008 (milj. euro's)	% inhuur van tot. kost. in 2011	% inhuur van tot. kost. in 2008
Groningen	65,8	7,7	11,8	11,7	17,6
Friesland	70,6	15,5	13,3	22,0	19,8
Drenthe	42,9	4,5	onbekend	10,5	onbekend
Overijssel	58,1	8,6	6,1	17,4	12,3
Gelderland	110	20,7	42,7	18,8	33,3
Utrecht	74,2	13,8	15	18,6	22,1
Noord-Holland	110,3	36,3	32,7	32,9	31,9
Zuid-Holland	157,7	23,7	60	15,0	31,6
Zeeland	48,1	4,3	5	8,9	10,8
Flevoland	34,7	1,3	3,2	3,7*	9,6
Noord-Brabant	105,2	15,3	25,2	14,5	22,2
Limburg	74,5	11	9,6	14,8	13,8
Totaal provincies	952,1	162,7	224,6	17,1	22,8
Amsterdam excl. Deelgemeente	645,3	63	95,8	9,8	15,4
Rotterdam excl. Deelgemeente	741,7	51,3	168,6	6,9	20,6
Den Haag	483,1	53,1	109,5	11,0	21,7
Utrecht	329,5	53,4	120	16,2	32,3
Totaal grote 4	2199,6	220,8	493,9	10,0	21,3

*Extern ingehuurde begeleidersprojecten worden op projecten geboekt; waardoor het percentage mede laag blijft